ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 114, Mart 2021, s. 66-77

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.49072>

Yayın Geliř Tarihi / Article Arrival Date
27.01.2021

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
28.03.2021

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZDEMİR

Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı
ozdemirahmet73@gmail.com
Orcid.org/0000-0001-7281-0916

HADİS KAYNAKLARINDA CÛDÎ DAĞI

Öz

Allah'ın kelamı Kur'an'da Hz. Nûh'un gemisinin Cûdî dağına indiğinden açıkça söz edilmiştir. Ancak Cûdî'nin hangi bölgede olduğu hususu hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Cûdî'nin hangi dağ ya da nerede yer aldığı hususu öteden beri alimlerin ilgisini çekmiştir. Özellikle son dönemlerde Hz. Nûh ve Tufanı hakkında yapılan bazı çalışmalar geminin hangi dağa indiği tartışmasını yeniden gündeme getirmiştir. Tevrat'ta yer alan bilgilere dayanarak Hz. Nûh gemisinin Ağrı dağına indiğini iddia edenler olmuştur. İslami bilginin Kur'an'dan sonraki en önemli kaynağı Hz. Peygamber'in hadisleri ve sünnetidir. Hadis ve sünnetin yer aldığı hadis mecmuaları, diğeri İslami eserlerden daha öncelikli ve güvenilir olarak kabul edilmiştir. Bu çalışmanın amacı başta ana hadis metinleri ve şerh kitapları olmak üzere tüm hadis literatüründe Cûdî dağının yeri ile ilgili bilgileri tespit etmek ve ilgili rivayetlerin bilgi değerini ortaya koymaktır.

Anahtar kelimeler: Hadis, Cûdî, Nûh'un Gemisi, Nûh Tufanı.

JUDI MOUNTAIN IN HADITH RESOURCES

Abstract

It is clearly stated in the Qur'an that the ship of the Prophet Noah descended on Mount Judi. However, the Qur'an did not give information about which or where the Judi mountain is located. The subject of where the Judi mountain is has attracted the attention of researchers for a long time. Recent research on the flood of Noah restarts the discussion of where Noah's Ship landed. Some claimed to have landed on the Ararat mountains based on the Torah. The source of Islamic information after the Qur'an is the hadith and sunnah of the Prophet. Hadith books in which hadiths are written are considered more reliable than other Islamic works. The purpose of this paper is to identify information about the location of the mountain of Judi in all hadith literature, especially the main text and commentary books. The result obtained will also be compared with the information in the Torah.

Keywords: Hadith, Judi, Noah's Ship, Noah's Flood.

Giriş

Cûdî kelimesi Arapçada cömertlik anlamına gelen c-v-d kökünden gelmektedir. İyi, kaliteli, cömert, bol yağmurlu, bereketli anlamlara gelmektedir. Kelimenin el-Cûdî yani ma'rife şeklindeki kullanımı ise yer ve dağ anlamlarına geldiği gibi ayrıca özellikle Kur'an'da Hz. Nûh'un gemisinin üzerine indiği dağın ismi olarak da kullanılmıştır.¹ Kur'an-ı Kerim'de Tufan'dan sonra suların durulmasıyla Hz. Nûh'un gemisinin Cûdî dağına indiği açıkça zikredilmiştir. Zira Hûd suresinde bu durum “(Daha sonra) ey toprak suyunu yut! Ve ey gök sen de (suyunu) tut, denildi. Su çekildi, hüküm yerini buldu ve gemi Cûdî'nin üzerine oturdu”² şeklinde açık bir ifadeyle beyan edilmiştir.

Kur'an-ı Kerim, Cûdî'nin hangi bölgede olduğu hususunda herhangi bir bilgi vermemiştir. Sadece Tufan olayında sular çekilince Hz. Nûh'un gemisinin Cûdî'ye indiğinden söz etmekle yetinmiştir. “Cûdî” kelimesi, özel olarak belli bir dağın ismi mi? Arap dilinde genel olarak cebel gibi “herhangi bir dağ” anlamında mı? Yoksa sıra dağlar anlamında mı kullanılmış? Söz ettiğimiz seçeneklerin hepsi ihtimal dahilinde olmakla beraber Cûdî'nin hangi dağ olduğu ve nerede yer aldığı hususu eskiden beri alimler arasında merak konusu olmuştur. Tabi ki başta tefsir olmak üzere hadis ve tarih kaynaklarında Cûdî dağının yeri ve özellikleri hakkında bazı rivayetler yer almıştır. Bunun yanında Tevrat'ta Hz. Nûh ve Tufan olayı hakkında bazı bilgiler yer almıştır.³

İslami bilginin Kur'an'dan sonraki ana kaynağı, Hz. Peygamber'in hadis ve sünnetidir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in sünnet ve hadislerinin yazılı olduğu hadis mecmuaları hem tefsir hem de tarih eserlerinden daha öncelikli görülmüş ve muhaddisler tarafından nakledilen bilgiler daha güvenilir kabul edilmiştir. Zira hadis kaynaklarındaki bilgiler genellikle bir sened zinciri ile nakledilmiş ve senedi olmayan rivayetler değerlendirmenin dışında tutulmuştur.

¹ Muhammed b. Mukrim b. Ali Cemaluddin İbn Manzûr, "cvd", *Lisânu'l-arab*, (Beyrut: Dâr Sadır, 1414/1993), 3/138.

² Hûd, 11/44.

³ Kutsal Kitap (09 Ocak 2021)

Bu çalışmadaki amacımız, Kur'an'ın ifadesine göre Hz. Nûh'un gemisinin indiği Cûdî dağının hangi dağ olduğu, nerede yer aldığı ve bulunduğu bölgenin coğrafi özellikleri gibi yukarıda sorulan soruların cevaplarını, hicri ikinci asırdan itibaren telif edilen geniş hadis mecmuaları ve onların şerhlerinde aramak ve hadis literatüründe Cûdî dağının yeri ile ilgili tespit edilen rivayetlerin bilgi değerini tespit etmektir.⁴ Telif edilmiş en eski hadis kaynakları başta olmak üzere hadis sahasında yazılmış eserler, başvuracağımız kaynaklardır. Hadis kaynakları taranırken İslami eserleri bir araya getirme hususunda başarılı olan son dönemin popüler bir elektronik programı olan *el-Mektebetu's-Şâmile*'den de yararlanılacak ve bu program yardımıyla söz konusu hadis mecmualarında Cûdî'nin izi sürülecektir. Cûdî ile ilgili tespit edilen bilgiler, ayrıca hem tefsir hem İslam tarihi kaynaklarıyla mukayese edilecek ve böylece İslami kaynaklara göre Hz. Nûh'un gemisinin indiği Cûdî dağının nerede veya hangi bölgede olduğu hususu tespit edilmeye çalışılacaktır.

1. Hadis Kaynaklarında Cûdî Dağının Yeri Hakkındaki Bilgiler

Hz. Nûh'un gemisinin indiği Cûdî dağının yeri ve özellikleri hakkında hadis kaynaklarında yapmış olduğumuz incelemede Dicle ile Fırat arasında Cezîre denilen havza ön plana çıkmaktadır. Mezopotamya olarak da isimlendirilen bu bölgede bazı yerleşim yerleri rivayetlerde sıkça geçmektedir. Cûdî'nin yeri hakkında Musul, Cezîre, Bâkirdâ, Bâzibdâ, Nusaybin ve Amed (Diyarbakır) yerleşim yerlerinin isimleri geçmektedir. Hadis kaynaklarında Cûdî'nin yeri hakkında er alan bilgileri, gruplandırarak belirli başlıklar halinde şu şekilde sıralamak mümkündür.

1.1. Cûdî Cezîre'de Bir Dağdır

Cezîre kavramı, Müslüman coğrafyacılar tarafından Mezopotamya'nın yukarı kısmı için kullanılmıştır. Cezire tarif edilirken onun batısında Suriye, kuzeybatısında Gaziantep ve Maraş vilayetleri, doğu kısmında ülkemizin Doğu Anadolu bölgesi ve güneyinde ise Irak olduğu belirtilmiştir. Cahiliye dönemi ve İslâm'ın ilk yıllarında Cezîre bölgesine Arap kabileleri yerleşmiş ve Diyar-ı Mudâr, Diyar-ı Rabia ve Diyar-ı Bekir olmak üzere üç mıntıkaya ayrılmıştır.⁵ Erken dönem hadis alimlerinden Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855) "*Ma'mer dedi ki Cûdî Cezire'dedir*"⁶ ifadesiyle Cûdî'nin Cezire bölgesinde olduğunu kendisinden önceki alimlerden nakletmiştir. Hadis kaynakları içerisinde en çok itibar edilen eserin sahibi imam Buhârî (öl. 256/870), hicri ikinci asrın başında vefat eden tabiîn döneminin meşhur tefsir alimlerinden Mücahid'den (öl. 103/721) "*Cûdî, Cezîre'de bir dağdır*"⁷ şeklinde rivayette bulunmuştur. Daha sonra gelen birçok muhaddis Buhârî'nin naklettiği bu rivayeti kendi eserlerinde yer vermiştir.⁸ Buhârî'nin sahihi üzerine şerh yazan Kirmânî (öl. 786/1384), Birmâvî (öl. 831/1428) ve Suyûtî'ye (öl. 911/1505) göre Cûdî dağı, Dicle ile Fırat nehirleri arasında bulunan Cezîre'de yer almaktadır.⁹ Bu görüşe göre Cûdî dağının yer aldığı Cezîre, Dicle ile

⁴ Abulvasıf Eraslan, *Mutezile'de Haber Teorisi* (Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2020), 164 ve dv.

⁵ Bu bölge Musul, Cizre, Nusaybin, Mardin ve Diyarbakır şehirleri kapsamaktadır. bk. Ramazan Şeşen, "Cezîre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/509-511.

⁶ Ahmet b. Muhammed İbn Hanbel, *el-İlel ve ma'rifetu'r-ricâl* (Riyad: Dâru'l-Hânî, 1422/2001), 1/273.

⁷ Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, nşr. Mustafa Dîb el-Buğâ (Beyrut: Daru İbni Kesir, 1987), "el-Enbiyâ", 4, "et-Tefsir", 11.

⁸ Ahmed b. Ebi Sufra el- Endelusî Muhalleb, *el-Muhtasar en-nâsih fî tehzibi'l-kitâbi'l-câmi'i's-sahîh* (Riyad: Dâru't-Tevhid, 2009), 4/19; Bedruddin el-Hanefî Aynî, *Umdetu'l-kâri şerhu sahihi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İhyâi Tûrâi'l-Arabî, ts.), 15/218; Abdullah b. Muhammed Ebu's-Şeyh İsfahânî, *el-Uzma* (Riyad: Dâru'l-Asime, ts.), 15/1719.

⁹ Muhammed b. Yusuf Şemsüddin Kirmânî, *el-Kevâkibu'd-derâri fî şerhi'l-Buhârî* (Lübnan: Dâru İhyâi-Turâi'l-Arabî, 1937), 13/232; Ebu Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Abdiddaim Birmâvî, *el-Lâmiu's-sabih bi şerhi'l-*

Fırat nehirleri arasındaki bir bölgeyi kapsamaktadır. Buhârî'nin diğer önemli şarihlerinden Aynî (öl. 855/1451) ve Kastallânî (öl. 923/1517) Cûdî'nin yeri hakkında: “*Doğuda, Dicle ile Fırat arasında yer alan ve Cezîretü İbn Ömer olarak bilinen yerdedir*”¹⁰ demişlerdir. Kastallânî, Cûdî'nin yer aldığı Cezîretü İbn Ömer'i, Dicle ile Fırat arasında Musul'a yakın bir yer şeklinde tanımlamıştır.¹¹ Bu görüşlere göre Cezîre'nin diğer bir isminin Cezîretü İbn Ömer olduğu, şehrin Dicle ile Fırat arasında yer aldığı ve Musul'a yakın olduğu anlaşılmaktadır. Şu an Şırnak iline bağlı olan Cizre'nin diğer bir isminin Cezîre-i İbn Ömer veya Cezîretü İbn Ömer olduğu bilinen bir husustur.¹²

1.2. Cûdî Amed (Diyarbakır) Yakınında Bir Dağdır

Buhârî'nin başka bir şarihi İbnü'l-Mülakkın (öl. 804/1401) bu konuda şunları ifade etmiştir. “*Mücâhid dedi ki Cûdî, Cezîre'de bir dağdır... Denildiğine göre Cûdî, Musul veya Amed'de (Diyarbakır) bulunmaktadır. Her iki görüş de (Cûdî'nin) Cezîre'de olduğunu göstermektedir.*”¹³ İbn Mülakkın'ın belirttiğine göre Cûdî'nin yerinin Amed veya Musul civarı olduğunu belirten görüşler aslında Cezîre'yi işaret etmektedir. Dolayısıyla Cûdî, Musul veya Amed'de yer almaktadır denildiğinde aslında bununla Cûdî'nin Amed veya Musul yerleşim merkezlerine yakın bir yerde olduğu kastedilmiştir. Cezîre hem Amed hem de Musul'a yakın olduğu için böyle bir ifade kullanılmıştır.

1.3. Cûdî Nusaybin Civarında Bir Dağdır

Buhârî şarihi Aynî (öl. 855/1451), Nusaybin yerleşim merkezinden söz ederken kuzeyinde dağlar olduğunu, bu dağlardan tatlı ırmakların aktığını ve Nusaybin'in yeşil ve münbit bir yer olduğunu hatta beyaz gülleri ile bilindiğini belirtmiştir. Ayrıca Nusaybin dağına, Cûdî dağı dendiğini ve Hz. Nûh'un gemisinin buraya indiğini belirtmiştir.¹⁴ Şu an Mardin'in bir ilçesi olan Nusaybin ile Şırnak sınırları içerisinde yer alan Cûdî dağı arasında yaklaşık 100 km kadar bir mesafe vardır. Ayrıca Nusaybin'in kuzeyinde sıra dağları yer almakta ve bu dağlar batıdan doğuya doğru istikametinde uzanmaktadır. Cûdî dağı da aynı sıradağların doğu tarafına uzanmaktadır. Yani Buhârî şarihi Aynî'nin yapmış olduğu tarif, ülkemiz Şırnak ilinin sınırları içerisinde yer alan Cûdî dağına işaret etmektedir.

1.4. Cûdî Cezîre'de Kardâ/Bâkirdâ Bölgesindedir

Hadis alimlerinden İbnü'l-Esîr (öl. 606/1210), Nevevî (öl. 676/1277) ve İbnü'l-Mülakkın (öl. 804/1401), Cûdî'nin Cezîre'ye bağlı Kardâ قَرْدَى Bâkirdâ (باقرد) denilen yerde olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁵ Nevevî, *Tehzibu'l-Esmâ ve'l-Luğât* isimli eserde şunları söylemiştir: “Hz.

câmi'i's-sahîh (Suriye: Dârü'n-Nevâdir, 2012), 9/414; Abdurrahman b. Ebibekir Celâluddin Suyûtî, *et-Tavşîh şerhu câmi'i's-sahîh* (Riyad: el-Mektebetu'r-Rüşd, 1998), 5/2143.

¹⁰ Aynî, *Umdetu'l-kârî*, 15/218; Ahmed b. Muhammed Şihabuddin Kastallânî, *İrşâdu's-sârî li şerhi sahihi'l-Buhârî* (Mısır: el-Matbaatu'l-Kubrâ el-Emiriyye, 1323/1903), 5/326. هو (جبل بالجزيرة) المعروفة بأين عمر في الشرق فيما بين دجلة والفرات

¹¹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî li şerhi sahihi'l-Buhârî*, 7/167.

¹² Başlangıçta şehir Cezîre ismiyle anılırken sonra Cezîretü İbn Ömer adını almıştır. Kaynaklara göre İbn Ömer kabilesine veya Hz. Ömer'in oğlu İbn Ömer'e nispetle şehir bu adı almıştır. Cezîretü İbn Ömer şeklinde söz edenler de olmuştur. Şırnak'ın Cizre ilçesi hakkında geniş bilgi için bk. Metin ve Özaydın Tuncel, Abdulkerim, “Cizre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/37-39.

¹³ Sirâcüddîn Ebu Hafs Ömer b. Ali İbnü'l-Mulakkın, *et-Tavdîh li şerhi câmi'i's-sahîh* (Dımaşk: Daru'n-Nevâdir, 2008), 19/296; Aynî, *Umdetu'l-kârî*, 18/288.

¹⁴ Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed Bedreddin Aynî, *Nahbu'l-ahbâr fî tankîhi mebâni'l-ahbâr* (Katar: Vizâretu'l-Evkâf, 2008), 2/527.

¹⁵ Mecdüddîn Ebu's-Seâdât İbnü'l-Esîr, *Câmiu'l-usûl* (yy.: Mektebetu'l-Hulvânî, 1969), 12/112; İbnü'l-Mulakkın, *et-Tavdîh*, 23/325.

Nûh ve beraberindekiler gemiden inince Cezîre topraklarında Bakırdâ'da yerleşim yeri inşa ettiler".¹⁶ Hicri üçüncü asırda vefat eden Ahmed ed-Dîneverî (öl. 282/895) Cezîre'de Bakırdâ ve Bâzıbdâ isminde iki köyden söz etmiş ve söz konusu köylerden birinin Dicle nehrinin doğusu diğerinin ise nehrin batı tarafında yer aldığını belirtmiştir.¹⁷ Yakut el-Hamevî'nin (öl. 626/1229) naklettiği bilgiye göre Bâkirdâ, Semânin¹⁸ köyü ile Cezîretü İbn Ömer arasında yer almakta ve Bâsurîn¹⁹ دِيرَ أَبُونُ denilen köye yakındır. Burada Deyrebûn/Deyrebbûn²⁰ دِيرَ أَبُونُ isminde önemli bir yerleşim yerinin de var olduğunu ve iddiaya göre Hz. Nûh'un gemisinin buradaki bir kalede olduğu bilgisini nakletmiştir.²¹ İbn Abdilmun'im el-Himyerî'ye (öl. 727/1327 göre ise Bâzıbdâ, Musu'la bağlı köylerden birisi olup yanında Habur nehri akmaktadır.²²

Muhadislerden Cezerî, Nevevî ve İbnü'l-Mülakkın'dan nakledilen Cûdî'nin Kardâ, Bâkirdâ veya Bâzıbtâ topraklarında yer aldığına dair görüş, Cûdî dağının yerini daha da muayyen hale getirmiş olmaktadır. Ayrıca yukarıda tarihçelerin söz konusu köylerin yerleri ile ilgili verdikleri bilgiler de söz konusu görüşü teyit etmektedir. Bâzıbtâ şu an Şırnak'ın Cizre ilçesine 10 km mesafedeki yerleşimin halk arasındaki ismidir. Ayrıca tarihçilerin söz ettiği Habur çayı da bugün Şırnak'ın Silopi ilçesi sınırları içerisinde akmaktadır.

1.5. Yahudiler'in Hz. Nûh'un Gemisinin Cûdî'ye İndiğine Dair Bilgileri

Medine'de Aşure gününde oruç tutan Yahûdilere Hz. Peygamber tarafından "bu oruç nedir" diye sorulduğunda onlar şöyle cevap vermişlerdir; "Allah, bugün Musa peygamberi ve Ben-i İsraili boğulmaktan kurtarmıştır. Ayrıca bugün Firavun boğulmuş ve Hz. Nûh'un gemisi Cûdî'ye inmiştir. Nuh ve Musa peygamberler Allah'a şükretmek için bugün oruç tutmuşlardır. Hz. Peygamber: Ben Musa'ya sizden daha yakınım ve bu orucu tutmaya daha çok müstahakım dedi. Ardında da o gün oruç tutmayı ashabına da tavsiye etti."²³ Ebu Hureyre tarafından Hz. Peygamber'e izafe edilerek nakledilen bu hadis, Ahmed b. Hanbel'in teferrüt ettiği rivayetlerdendir.²⁴

¹⁶ Muhyiddin Yahya Nevevî, *Tehzîbu'l-esmâ ve'l-luğât* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 2/133.

¹⁷ Ebu Hanife Ahmed b. Dâvûd Dîneverî, *el-Ahbârü't-tuvâl* (Kahira: Dâru İhyâi Kutubi'l-Arabî, 1960), 1. Dipnot no: 1; Muhammed b. Cerîr Taberî, *Tarihu't-Taberî* (Beyrut: Dâru't-Turâs, 1387/1967), 1/189; Ebu Abdillâh Muhammed b. Andillâh Himyerî, *er-Ravdu'l-mi'târ fi haberi'l-aktâr* (Beyrut: Müessesetu Nasir li's-Sekâfe, 1980), 74. Şu an Şırnak'ın Cizre ilçesine bağlı olan Katran köyü halk arasında *Bazift* olarak bilinmektedir.

¹⁸ Şırnak'ta şehir merkezine 5 km mesafede olan ve Cûdî dağının eteklerinde yer alan köyün resmi ismi Yoğurtçular köyüdür. Bölgede bu köye *Semânin* (seksen) anlamına gelen *Heştân* denmektedir. Bk. Hüseyin Güneş, *İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Nuh Tufanı ve Cudi Dağı* (Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2014), 139; "http://www.sirnak.gov.tr/tarihce" (26 Şubat 2020)

¹⁹ Bâsurîn/ Yankale, Şırnak'ın Silopi ilçesine bağlı Irak ve Suriye sınırına yakın bir köyün ismidir. Halen önemli bir nüfusa sahip ve verimli toprakları olan bir yerleşim merkezidir. Köyde ayrıca tarihi bir kale de bulunmaktadır. Bk. "https://www.silopi.bel.tr/belde-ve-koylerimiz" (26 Şubat 2020)

²⁰ Şırnak'ın Silopi ilçesinde halk, ülkemizin Suriye ve Irak ile birleştiği noktaya Deyrebûn/Deyrebîn demektirler. Bu isim halk tarafından yaygın bir şekilde bilinmektedir.

²¹ Şihâbuddin Ebu Abdillâh Yakût b. Abdillâh Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân* (Beyrut: Dâr Sâdır, 1995), 2/496; Ebu Arûbe el-Huseyin Harrânî, *Kitâbu'l-evâil* (Beyrut: Dâr İbn Hazm, 2003), 42.

²² Himyerî, *er-Ravdu'l-mi'târ fi haberi'l-aktâr*, 74.

²³ Ahmet b. Muhammed İbn Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnâvut (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1999), 14/335. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالنَّاسِ مِنَ الْيَهُودِ فَذُ صَامُوا يَوْمَ عَاشُورَاءَ، فَقَالَ: مَا هَذَا مِنَ الصَّوْمِ؟ قَالُوا: هَذَا الْيَوْمَ الَّذِي نَجَّى اللَّهُ مُوسَى وَبَنِي إِسْرَائِيلَ مِنَ الْغُرْقِ، وَغَرَّقَ فِيهِ فِرْعَوْنُ، وَهَذَا يَوْمٌ اسْتَوَتْ فِيهِ السَّفِينَةُ عَلَى الْخُودِ، فَصَامَ نُوحٌ وَمُوسَى شُكْرًا لِلَّهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَا أَحَقُّ بِمُوسَى، وَأَحَقُّ بِصَوْمِ هَذَا الْيَوْمِ، فَأَمَرَ أَصْحَابَهُ بِالصَّوْمِ

²⁴ Şu'ayb el-Arnâvut hadisin sened açısından zayıf olduğunu söylemiştir. Bk. İbn Hanbel, *Müsned*, 14/335. Aşure gününde önemli bir çok olayın gerçekleştiği ve söz konusu olaylardan birisinin de Hz. Nuh'un gemisinin Cûdî'ye indiği hususu hakkında bir çok zayıf ve mevzu rivayetler vardır. Bk. Süleyman b. Ahmed Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, nşr. Hamdi b. Abdilmecid es-Selefi (el-Mektebetu'l-Ulûm: Musul, 1983), 6/69; Celâluddin Suyûtî, *el-Le'âliu'l-masnû'a fi ahâdisi'l-mavdû'a* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1996), 2/99.

Bu rivayete göre Medine’de yaşayan Yahudiler, Hz. Nûh’un gemisinin Tufan sularının çekilmesiyle Cûdî dağına indiğini biliyor ve bu önemli günü kutlamak için de aşure orucunu tutmuşlardır. Bu bilgi aynı zamanda günümüzdeki Tevrat’ta Hz. Nûh’un gemisinin Ağrı yani Ararat dağlarına indiği şeklindeki bilgiyle çelişmektedir. Çünkü şu an elimizde Türkçeye de tercüme edilmiş olan Tevrat’ta bu durum şu şekilde ifade edilmiştir: “Yeryüzünde sular çekilmeye ve giderek alçalmaya başladı. Yüz elli gün sonra (sular) iyice azaldı. Yedinci ayda ayın on yedinci gününde gemi, Ararat tepeleri üzerine oturdu.”²⁵

Hicri üçüncü asır muhaddislerinden İbn Kuteybe (öl. 276/889) Hz. Nûh ve Tufan olayını Tevrat’tan aktarırken geminin üzerinde durduğu dağı “Cebelu Kardâ”²⁶ şeklinde çevirmiştir. Gezgin ve tarihçi olan Ebu’l-Hasan el-Herevî (öl. 611/1215) de Hz. Nûh Tufanı ve Cûdî hakkında Tevrat’tan birçok bilgi aktarmış ve geminin Cûdî dağına indiği bilgisini bizzat Tevrat’tan naklederek “Bu Tevrat’ın lafzıdır. Ne ziyade vardır ne de noksanlık” demiştir.²⁷ Yakût el-Hemevî (öl. 626/1229) de benzer bir şekilde Hz. Nûh’un gemisinin Cûdî dağına indiği bilgisini Tevrat’tan nakletmiş ve “Bu (bilgi) Arapçaya çevrilmiş olan Tevrat’tan harfî harfîne tercümedir” demiştir.²⁸ Medine’deki Yahudilerin Hz. Peygamber’e verdikleri cevap, hadis alimi İbn Kuteybe ve daha sonraki dönem tarihçilerin naklettikleri bu bilgilere göre Tevrat’a Hz. Nûh’un gemisi Cûdî dağına inmiştir. Bu haberler özellikle günümüzde geminin Ağrı/Ararat dağına indiği ile ilgili haberlere kuşkuyla bakmamız gerektiğini göstermektedir.

1.6. Hz. Nûh’un Mescidi Cûdî Dağındadır

Bazı görüşlere göre, Kur’an-ı Kerim’de (وَالَّتَيْنِ وَالزَّيْتُونِ) “Tîn (incir) ve zeytine yemin olsun”²⁹ ayetinde geçen Tîn’den kasıt Hz. Nûh’un Cûdî dağındaki mabedidir. Bu görüş, Kastalânî ve İbnü’l-Mülakkın’ın şerhlerinde İbn Ebî Hâtim (öl. 327/938) tarafından İbn Abbas’a dayandırılmıştır.³⁰ İbn Abbas’tan nakledilen bilgiye göre “et-Tin”, Hz. Nûh’un Cûdî dağındaki mescididir.³¹ İbn Abbas’ın bu bilgiyi nereden aldığını tespit edememekle beraber Şırnak bölgesinde Cûdî dağının başında sefine (gemi) denilen bölgede son dönemlere kadar bir caminin var olduğu hususu bölge halkı tarafından bilinen bir husustur.³²

Hadis literatüründe Hz. Nûh’un gemisinin indiği Cûdî’nin yeri hakkındaki bilgiler tespit ettiğimiz kadarıyla genel olarak naklettiğimiz yukarıdaki bilgilerden ibarettir. Nakledilen pasajlardan da anlaşıldığı üzere Cûdî dağının yeri hakkında Hz. Peygamber’den merfû olarak nakledilen bir rivayet yoktur. Ancak muhaddislerin naklettikleri bilgilere göre Cûdî dağı, Dicle ile Fırat arasında yer alan el-Cezîre bölgesindedir. Musul, Şam, Nusaybin, Amed (Diyarbakır) ve Cizre yerleşim alanları söz konusu bölgede yer alan şehirlerdir. Nakledilen görüşlerden de anlaşıldığı üzere muhaddislere göre geminin indiği Cûdî dağı, ülkemizde Şırnak il sınırları dahilinde olan bir dağdır. Muhaddislerden nakledilen bilgilerin diğer İslami kaynaklarla uyumlu olup olmadığına bakmak için Cûdî’nin yeri hakkında tespit ettiğimiz bilgileri, özellikle Tefsir ve İslam tarihi kaynaklarındaki bilgilerle mukayese etmek istiyoruz

²⁵ et-Tîn, 95/1.

²⁶ Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *el-Ma’ârif* (Kahira: el-Hey’etu’l-Mısriyye, 1992), 22.

²⁷ Ebu’l-Hasan Takıyyuddin Alî b. Ebî Bekr b. Alî Herevî, *el-İşârât ilâ ma’rifeti’z-ziyârat* (Kahira: Mektebetu’s-Sekâfe, 1423/2002), 63. هذا لفظ التوراة لا زيادة فيه ولا نقصان.

²⁸ Hamevî, *Mu’cemu’l-buldân*, 2/179. هذا لفظ تعريب التوراة حرفاً حرفاً.

²⁹ et-Tîn, 45/1.

³⁰ Kastalânî, *İrşâdu’s-sârî li şerhi sahihi’l-Buhârî*, 4/425; İbnü’l-Mülakkın, *et-Tavdîh*, 23/557.

³¹ Ahmed b. Ali el-Askalânî İbn Hacer, *Fethu’l-bârî şerhu sahihi’l-Buhârî* (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1379/1959), 8/713.

³² Bk. Güneş, *Nuh Tufanı ve Cudi Dağı*, 139-140; Abdullah Yaşın, “Cudi Dağı ve Nuh Tufanı”, *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu*, ed. M. Nesim Doru (Ankara: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2010), 47-52.

2. Diğer İslami Kaynaklara Göre Cûdî Dağı

Hız. Nûh'un gemisinin inmiş olduğu Cûdî dağının yeri hakkında tefsir kaynaklarının verdiği bilgileri genel olarak şu başlıklar altında toplamamız mümkündür.

1. Cûdî Musul'a yakın veya Musul topraklarında bir dağdır. Bu görüş çoğu zaman "Cûdî, Musul'a bağlı" veya "Musul'a yakın olan Cezîre'de" şeklinde de dile getirilmiştir.³³
2. Cûdî Cezîre'de bir dağdır. Müfessir Mücâhid (öl. 104/723) ve Katâde'ye (öl. 117/735) göre Cûdî, Cezîre topraklarında yer alan bir dağdır.³⁴ Katâde, kâmer suresi on beşinci ayetin tefsiri bağlamında şunları söylemiştir: "*Allah, Hz. Nûh'un gemisini Cûdî/Cezîre'de ibret olarak bıraktı ve bu ümmetin ilk nesli de o gemiyi görme şansını buldular.*"³⁵
3. Cûdî, Amed (Diyarbakır) taraflarında bir dağdır diyenler de olmuştur.³⁶

İslam tarihi kaynaklarının Cûdî dağının yeri hakkında verdiği bilgileri de genel olarak maddeler halinde şu şekilde ifade edebiliriz:

1. Cûdî Musul'a bağlı Hısneyn topraklarındadır. "Kale" anlamına da gelen Hısneyn kavramından kastedilen tam olarak belli olmamakla beraber Musul'a bağlı bir yer olması dikkat çekmektedir.³⁷
2. Cûdî, Cezîre toprakları olan Bâkırdâ veya Bâzıbdâ denilen yerdedir. Taberî (öl. 310/923) şunları söylemiştir: "*(Hz. Nûh'un) gemisi, Kardâ/Bakardâ'da قردى Cûdî dağının üzerine oturdu... Hz. Nûh, gemiden inince Cezîre toprağı olan Kardâ nahiyesini inşa etti ve orada semânîn isminde bir köy kurdu*".³⁸
3. Cûdî Dicle nehrine yakın Cezîretü İbn Ömer'dedir. İbn Kesîr (öl. 774/1373) şunları söylemiştir: "*Cûdî, Cezîretü İbn Ömer'de Dicle nehrine yakın doğuda yer alan büyükçe bir dağdır. Cûdî, Musul'dan güneyden kuzeye doğru üç günlük yürüme mesafesindedir. Dağın yüksekliği yarım günlüktür. Cûdî yeşil bir dağdır. Zira orada meşe ağaçları vardır. Ayrıca Cûdî'nin yanında da semânîn denilen bir köy*

³³ Ebu'l-Hasan el-Ezdî el-Belhî Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman* (Beyrut: Dâru İhyâit-Turâs, 1423/2002), 2/283; Ebu Muhammed Abdulhak b. Ğalib İbnu'l-Atiyye, *el-Muharriru'l-Veciz* (Beyrut Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1422/2002), 3/176; İbnu'l-Atiyye, *el-Muharriru'l-Veciz*, 3/176; Ebu'l-Kasım el-Huseyin el-Esfehânî Rağıb, *el-Mufredât fi ğaribi'l-kur'ân* (Beyrut: Daâul-Kalem, 1412/1992), 211.

³⁴ el-Mahzûmî Ebu'l-Mücâhid Mücâhid b. Cebr, *Tefsîru Mücâhid* (Mısır: Dâru'l-Fikri'l-İslâmî, 1989), 388; Ebu Muhammed Abdurrahman İbn Ebî Hatîm, *Tefsîru'l-kur'ânî'l-azîm* (Suudi Arabistan: Mektebetu Nizâr Mustafa, 1419/1998), 6/2037-39.

³⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî şerhu sahihi'l-Buhârî*, 8/618; İbnu'l-Mulakkın, *et-Tavdîh*, 23/325; Kastalânî, *İrşâdu's-sârî li şerhi sahihi'l-Buhârî*, 7/365. Hz. Nûh ve Tufanla alakalı ilgili rivayetler bk. Nurullah Agitoğlu, "Hz. Nûh'un Gemisi İle İlgili Tabîî Katâde'den Gelen Bazı Rivayetler Üzerine", *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Sempozyumu*, ed. Hamdi Gündoğar vd. (İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2014), 285-293; İbrahim Kutluay, "Hz. Nûh ve Tufanla İlgili Rivayetlerin Hadis Tekniğı Açısından Değeri ve Bu Rivayetlere İsrailiyatın Tesiri", *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Sempozyumu*, ed. Hamdi Gündoğar vd. (İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2014), 295-318; Necmeddin Şeker, "Hz. Nuh (As) İle İlgili Hadislerin Değeri ve Yorumu", *III. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu*, ed. Oktay Belli (İstanbul: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları, 2010), 505-511; Arif Gezer, "Hadis Edebiyatında Nuh ve Tufan", *III. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu*, ed. Oktay Belli (İstanbul: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları, 2010), 550-560.

³⁶ İbrahim b. es-Sirî Zeccâc, *Me'âni'l-kur'ân ve i'râbuhu* (Beyrut: Alimu'l-Kutub, 1988), 3/55. Ayrıca bk. Şehabeddin Kırdar, "Tefsirlerde Cudi Dağı", *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Sempozyumu*, ed. Hamdi Gündoğar vd. (İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2014), 319-326; Mesut Kaya, "Çağdaş Tefsirlerde Hz. Nuh ve Cudi Dağı Tefsîru'l-Menâr ve Tefhîmu'l-Kurân örneğı", *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Sempozyumu*, ed. Hamdi Gündoğar vd. (İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2014), 327-341.

³⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kubrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata (Beyrut: Daru'l-kutubi'l-İlmiyye, 1990), 1/35; Taberî, *Tarihu't-Taberî*, 1/116.

³⁸ Taberî, *Tarihu't-Taberî*, 1/189; Dîneverî, *el-Ahbârü't-tuvâl*, 1; Şemsüddîn Yûsuf Ebu'l-Muzaffer Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân fi târihi'l-a'yân* (Suriye: Dâru'r-Risale el-Alemiyye, 2013), 1/327.

vardır".³⁹ Ali b. Hüseyin el-Mesudî (öl. 345/956), Dicle nehrine katılan akarsulardan söz ederken şu önemli bilgileri vermiştir: "Bu akarsulardan birisi de Nehrduş/Nehrdüşâ'dır نهر دوشا Bu nehir Cezîretu İbn Ömer ve Bâsûrîn arasındadır... Yakın nehirlerden birisi de خابور Habur'dur. Habur nehri, Cûdî ve التنين Tânin dağlarının yanından geçmektedir".⁴⁰

Mesudî'nin vermiş olduğu bu bilgiler Cûdî dağının yerini tam olarak tespit etmektedir. Nerdüş çayı, şu an Cûdî dağının iç taraflarından akıp Şırnak'ın Silopi ilçesine yakın bir yerde Dicle nehri ile birleşmektedir. Cizre'den Habur'a gitmekte olan İpek yolu, Nerdüş çayı üzerindeki köprüden geçmektedir. Habur çayı da Türkiye ile Irak arasında sınır boyunca akmakta ve Cûdî ile Tanin dağlarının kesiştiği bölgeden geçerek Bâsûrîn köyü civarlarında Dicle nehriyle birleşmektedir. Söz ettiğimiz Nerdüş ve Habur çayları ile Basûrîn köyü, Şırnak'ın Silopi ilçesi topraklarında yer almaktadır.⁴¹

Cûdî dağı, ülkemizde Güneydoğu Anadolu bölgesinde Dicle nehrinin kıyısında olan Şırnak'a bağlı Cizre ilçesinin kuzeydoğu tarafına düşmektedir. Cûdî, Cizre'nin 10 km kuzeyindeki Kasrik boğazından başlamak suretiyle Irak'a doğru uzanmakta, Şırnak il merkezine 17 km, Silopi ilçesinin de yaklaşık olarak 10 km kuzeyinde yer almaktadır. Silopi'nin hemen arkasında yükselmekte olan Cûdî dağının üzerinde dört doruk bulunmakta ve doruklardan biri "Nuh Peygamber ziyaret tepesi" ismiyle anılmaktadır.⁴² Cûdî dağının bazı yerleri kayalık ve engebelidir. Ancak dağa çıkılması ve inilmesi kolaydır. Dağın etrafından akan çaylar, güneyindeki Dicle nehrine akmaktadırlar. Bölgede genellikle Güneydoğu Anadolu iklimi hâkim olmakla beraber dağın üst kısmına kar yağmaktadır. Geri kalan alt bölgelerine daha çok yağmur yağmakta ve dolayısıyla dağda çam ve meşe ormanları mevcuttur.⁴³

Müslüman coğrafyacıların belirttiğine göre Cûdî olarak isimlendirilen iki dağ vardır. Bunlardan biri Suudi Arabistan topraklarında olup meşhur Tay kabilesinin de yerleşme alanında bulunan dağdır.⁴⁴ Diğerisi ise ülkemizde yukarıda konumu ve özellikleri belirtilen Cûdî dağdır. Yukarıda naklettiğimiz bilgilerden de anlaşıldığı üzere İslami kaynaklara göre Hz. Nuh'un gemisinin indiği dağ, Cûdî diye bilinen ve bugün ülkemizde Şırnak il sınırları içerisinde yer alan dağdır. Hem Cûdî dağının yapısı ve özellikleri hem de konuyla ilgili tarihî bilgi ve rivayetler bu kanaati güçlü bir şekilde desteklemektedir.⁴⁵

³⁹ Ebu'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (yy.: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyye, 1988), 1/23; Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*, 2/84.

⁴⁰ Ebu'l-Hasen Ali b. el-Hüseyin Mes'ûdî, *et-Tenbih ve'l-İşrâf* (Kahira: Dâru's-Sâvî, ts.), 48. İslam tarihi kaynaklarına göre Nuh Tufanı ve Cûdî Dağı hakkında geniş bilgi için bk. Güneş, *Nuh Tufanı ve Cudi Dağı*, 107-145.

⁴¹ Söz ettiğimiz yerlerin tamamını gezip görme ve yöre halkıyla bu konular hakkında sohbet etme imkânı bulduk. Şırnak ve çevresinde yaşayan insanların Hz. Nuh'un gemisinin bölgedeki Cûdî dağına indiğinden şüpheleri bulunmamaktadır. Bununla beraber Tufan olayı, Hz. Nuh ve Cûdî dağı ile bölge arasında önemli bir sosyo kültürel etkileşim olmuştur. Hz. Nuh'un mescidi, ilk yerleştiği köy, mezarının Cûdî dağında olduğuna inanç, Nuh ve oğullarının isimlerinin bölgede yaygın kullanılması ve şu an hala Hz. Nuh mezarının Cizre ilçesinde ziyarete açık olması gibi birçok örnek zikretmek mümkündür. Kanaatimizce bölgede yapılacak bazı arkeolojik çalışmalar konun aydınlatılmasına katkı sağlar.

⁴² Hikmet Tanyu, "Cudi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/79-80.

⁴³ Tanyu, "Cudi", 8/79-80.

⁴⁴ Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*, 2/180; Tanyu, "Cudi", 8/79-80.

⁴⁵ Tanyu, "Cudi", 8/79-80; Bahattin Dartma, "Cudi'nin Coğrafi Konumuna Dair", *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Sempozyumu*, ed. Hamdi Gündoğar vd. (İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2014), 477-487; Ahmet Gülenç, "Nuh Tufanı, Cudi Dağı ve Şehr-i Nuh", *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Sempozyumu*, ed. Hamdi Gündoğar (İstanbul: Şırnak Üniversitesi, 2014), 489-499; Hanefi Palabıyık, "Klasik İslam Coğrafyacılarına Göre Ağrı ve Cûdî Dağları", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi* 19/2010), 155-175.

Sonuç

Hız. Nûh'un gemisinin Tufanın bitmesi ve suların çekilmesiyle Cûdî dağına indiğı bilgisi, Kur'an'da Hûd suresi 44. Ayette açık bir şekilde yer almaktadır. Ancak Cûdî'nin hangi dağ olduğı ve nerede yer aldığı hususu alimler tarafından öteden beri merak edilmiş ve onun yerinin tespiti konusunda gayretler sarf edilmiştir. Hadis alimleri de bu konuda bazı rivayetlere yer vermişlerdir. Hadis literatüründe Cûdî dağı hakkında yapmış olduğumuz bu araştırma neticesinde şu sonuçlara vardığımızı söylemek mümkündür:

1. İbn Kuteybe (öl. 276/889), Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855) ve Buhârî (öl. 256/870) gibi erken dönem hadis alimleri Cûdî'nin Cezîre bölgesinde olduğuna dair rivayetlere yer vermişlerdir. Ancak muhaddisler naklettikleri bilgileri genellikle Mücâhid (öl. 103/721) ve Katâde (öl. 117/735) gibi tefsir alimlerine dayandırmışlardır. Dolayısıyla söz ettiğimiz hadis kaynaklarında Cûdî'nin nerede olduğunu tespit edecek Hız. Peygamber'e izafe edilmiş merfû' bir rivayet yer almamıştır. Cûdî'nin yeri hakkında nakledilen bilgiler daha çok tabiîn sözlerinden oluşmaktadır.
2. Özellikle Buhârî'nin Sahîhi üzerine şerh yazan muhaddislerin ekseriyeti Cûdî'nin yeri hakkında fikir beyan etmişlerdir. Musul, Cezîre, Nusaybin ve Amed (Diyarbakır) öne çıkan yerlerdendir. Söz konusu dönemde ismi geçen beldeler önemli merkezler olduğu için Cûdî'nin konumu da bu bölgelere olan uzaklık veya yakınlığına göre tarif edilmiştir. Cezîretu İbn Ömer veya günümüz ifadesiyle Cizre; Musul, Nusaybin ve Amed/Diyarbakır merkezlerinin kesiştiğı bir kavşakta yer almaktadır. Bazen Musul bazen de Diyarbakır'a bağlandığı dönemler olmuştur. Dolayısıyla kaynaklarda "Cûdî, Musul topraklarında ya da Amed'e yakındır" denildiğı zaman bu ifadeden Cûdî'nin, Şırnak'ın il sınırı dahilinde olmadığı anlamı çıkmaz. Aksine Cizre söz konusu dönemde ismi geçen merkezlere bağlı olduğu için bu şekilde tarif edilmiştir.
3. Kaynaklarda Cûdî'nin yeri hakkındaki en net bilgi, onun Cezîre/Cizre, Bâkardâ ve Bâzîbtâ topraklarında yer aldığı şeklindeki görüştür. Ayrıca şu an Cûdî'nin etrafında Şırnak il sınırları içerisinde olan Semânîn (Yoğurtçular) köyü, Bâsurîn (Yankale) köyü, Deyrebbûn/Dêrebîn bölgesi ve Nehrdûşâ/Nêrdûş çayının varlığı da bu görüşü teyit etmektedir.
4. Hız. Peygamber döneminde Medine'deki Yahudiler Hız. Nûh'un gemisinin Cûdî dağına indiğini biliyorlardı ve bugünü kutlamak için Aşure orucunu tutuyorlardı. Bununla beraber, İbn Kuteybe (öl. 276/889), Ebu'l-Hasan el-Herevî (öl. 611/1215) ve Yakût el-Hemevî (öl. 626/1229) gibi alimler de Tevrat'tan "Hız. Nûh gemisinin Cûdî'ye indiğı" bilgisini nakletmişlerdir. Bu bilgiler günümüzde Tevrat'ın Hız. Nûh'un gemisi "Ararat tepelerine indi" bilgisini kuşkulu hale getirmektedir.
5. Hadis, tefsir ve tarihçilerin verdikleri ortak bilgiler, Hız. Nûh'un gemisinin indiğı dağın ülkemizin Güneydoğı Anadolu bölgesinde ve Şırnak il merkezine yakın bir mesafede olan Cûdî dağı olduğunu teyit etmektedir.

KAYNAKLAR

- Kutsal Kitap. Erişim 09 Ocak 2021. <https://www.kutsal-kitap.net/index.html>
- "<http://www.sirnak.gov.tr/tarihce>". Erişim 26 Şubat 2020.
- "<https://www.silopi.bel.tr/belde-ve-koylerimiz>". Erişim 26 Şubat 2020.
- Agitoğlu, Nurullah. "Hz. Nûh'un Gemisi İle İlgili Tabîî Katâde'den Gelen Bazı Rivayetler Üzerine". Uluslararası Hz. Nûh ve Cûdî Sempozyumu. ed. Hamdi Gündoğar vd. 285-293. İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Aynî, Bedruddin el-Hanefî. Umdetu'l-kârî şerhu sahîhi'l-Buhârî. 25 15. Beyrut: Dâru İhyâi Tûrâsî'l-Arabî, ts.
- Aynî, Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed Bedreddin. Nahbu'l-ahbâr fî tankîhi mebnî'l-ahbâr. 19 Katar: Vizâretu'l-Evkâf, 2008.
- Birmâvî, Ebu Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Abdiddaim. el-Lâmiu's-sabîh bi şerhi'l-câmi'i's-sahîh. 18 9. Suriye: Dâru'n-Nevâdir, 2012.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. el-Câmiu's-Sahîh. nşr. Mustafa Dîb el-Buğâ. 6 Cilt. Beyrut: Daru İbni Kesir, 1987.
- Dartma, Bahattin. "Cudî'nin Caoğrafi Konumuna Dair". Uluslararası Hz. Nûh ve Cûdî Sempozyumu. ed. Hamdi Gündoğar vd. 477-487. İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Dineverî, Ebu Hanife Ahmed b. Dâvûd. el-Ahbârü't-tuvâl. Kahira: Dâru İhyâi Kutubî'l-Arabî, 1960.
- Eraslan, Abulvasıf. Mutezile'de Haber Teorisi. Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2020.
- Gezer, Arif. "Hadis Edebiyatında Nuh ve Tufan". III. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu. ed. Oktay Belli. 550-560. İstanbul: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Gülenç, Ahmet. "Nuh Tufanı, Cûdî Dağı ve Şehr-i Nuh". Uluslararası Hz. Nûh ve Cûdî Sempozyumu. ed. Hamdi Gündoğar. 489-499. İstanbul: Şırnak Üniversitesi, 2014.
- Güneş, Hüseyin. İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Nuh Tufanı ve Cûdî Dağı. Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2. Basım, 2014.
- Hamevî, Şihâbuddin Ebu Abdillâh Yakût b. Abdillâh. Mu'cemu'l-buldân. 7 2. Beyrut: Dâr Sâdır, 2. Basım, 1995.
- Harrânî, Ebu Arûbe el-Huseyin. Kitâbu'l-evâil. Beyrut: Dâr İbn Hazm, 2003.
- Herevî, Ebu'l-Hasen Takıyyuddin Alî b. Ebî Bekr b. Alî. el-İşârât ilâ ma'rifeti'z-ziyârât. Kahira: Mektebetu's-Sekâfe, 1423/2002.
- Himyerî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Andillâh. er-Ravdu'l-mi'târ fî haberi'l-aktâr. 1. Beyrut: Müessesetu Nasir li's-Sekâfe, 2. Basım, 1980.
- İbn Ebî Hatîm, Ebu Muhammed Abdurrahman. Tefsiru'l-kur'ânî'l-azîm. 9 6. Suudiarabistan: Mektebetu Nizâr Mustafa, 3. Basım, 1419/1998.

- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî. Fethu'l-bârî şerhu sahîhi'l-Buhârî. 13 Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379/1959.
- İbn Hanbel, Ahmet b. Muhammed. el-İlel ve ma'rifetu'r-ricâl. 3 1. Riyad: Dâru'l-Hânî, 1422/2001.
- İbn Hanbel, Ahmet b. Muhammed. Müsned. thk. Şuayb el-Arnâvut. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2. Basım, 1999.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn. el-Bidâye ve'n-Nihâye. 14 1. yy.: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyye, 1988.
- İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim. el-Ma'ârif. Kahira: el-Hey'etu'l-Mısriyye, 1992.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mukrim b. Ali Cemaluddin. Lisânu'l-'arab. Beyrut: Dâr Sadır, 3. Basım, 1414/1993.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd. et-Tabakâtul-kubrâ. thk. Muhammed Abdulkadir Ata. 8 7. Beyrut: Daru'l-kutubi'l-İlmiyye, 1990.
- İbnu'l-Atiyye, Ebu Muhammed Abdulhak b. Ğalib. el-Muharriru'l-Veciz. 6 3. Beyrut Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1422/2002.
- İbnu'l-Esîr, Mecdüddîn Ebu's-Seâdât. Câmiu'l-usûl. 12 12. yy.: Mektebetu'l-Hulvânî, 1969.
- İbnu'l-Mulakkîn, Sirâcüddîn Ebu Hafs Ömer b. Ali. et-Tavdîh li şerhi câmi's-sahîh. 36 1. Dimaşk: Daru'n-Nevâdir, 2008.
- İsfahânî, Abdullah b. Muhammed Ebu's-Şeyh el-'Uzma. 5 Riyad: Dâru'l-Asime, ts.
- Kastalânî, Ahmed b. Muhammed Şihabuddin. İrşâdu's-sârî li şerhi sahihi'l-Buhârî. 10 5. Mısır: el-Matbaatu'l-Kubrâ el-Emiriyye, 7. Basım, 1323/1903.
- Kaya, Mesut. "Çağdaş Tefsirlerde Hz. Nûh ve Cûdî Dağı Tefsîru'l-Menâr ve Tefhîmu'l-Kurân örneği". Uluslararası Hz. Nûh ve Cûdî Sempozyumu. ed. Hamdi Gündoğar vd. 327-341. İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Kırdar, Şehabeddin. "Tefsirlerde Cûdî Dağı". Uluslararası Hz. Nûh ve Cûdî Sempozyumu. ed. Hamdi Gündoğar vd. 319-326. İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Kirmânî, Muhammed b. Yusuf Şemsuddin. el-Kevâkibu'd-derârî fi şerhi'l-Buhârî. 25 13. Lübnan: Dâru İhyâi't-Turâi'l-Arabî, 1937.
- Kutluay, İbrahim. "Hz. Nûh ve Tufanla İlgili Rivayetlerin Hadis Tekniği Açısından Değeri ve Bu Rivayetlere İsrailiyatın Tesiri". Uluslararası Hz. Nûh ve Cûdî Sempozyumu. ed. Hamdi Gündoğar vd. 295-318. İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Mes'ûdî, Ebu'l-Hasen Ali b. el-Hüseyn. et-Tenbîh ve'l-İşrâf. Kahira: Dâru's-Sâvî, ts.
- Muhalleb, Ahmed b. Ebi Sufra el- Endelusî. el-Muhtasar en-nâsih fî tehzibi'l-kitâbi'l-câmi'i's-sahîh. 4 4. Riyad: Dâru't-Tevhid, 2009.
- Mukâtil b. Süleyman, Ebu'l-Hasan el-Ezdî el-Belhî. Tefsîru Mukâtil b. Süleyman. 5 2. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs, 1423/2002.

- Mücahid b. Cebr, el-Mahzûmî Ebu'l-Mücahid. Tefsiru Mücahid. Mısır: Dâru'l-Fikri'l-İslâmî, 1989.
- Nevevî, Muhyiddin Yahya. Tehzîbu'l-esmâ ve'l-luğât. 2. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Palabıyık, Hanefî. "Klasik İslam Coğrafyacılarına Göre Ağrı ve Cûdî Dağları". Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi 19/(2010), 155-175.
- Rağıb, Ebu'l-Kasim el-Huseyin el-Esfehânî. el-Mufredât fi ğaribi'l-kur'ân. Beyrut: Daâu'l-Kalem, 1412/1992.
- Sıbt İbnu'l-Cevzî, Şemsüddîn Yûsuf Ebu'l-Muzaffer. Mir'âtü'z-zamân fi târîhi'l-a'yân. 23. Suriye: Dâru'r-Risale el-Alemiyye, 2013.
- Suyûtî, Abdurrahman b. Ebibekir Celâluddîn. et-Tavşih şerhu câmi'i's-sahîh. 9 5. Riyad: el-Mektebetu'r-Rüşd, 1998.
- Suyûtî, Celâluddîn. el-Le'âliu'l-masnû'a fi ahâdisi'l-mavdû'a. 2 Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1996.
- Şeker, Necmeddin. "Hz. Nûh (As) İle İlgili Hadislerin Değeri ve Yorumu". III. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu. ed. Oktay Belli. İstanbul: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Şeşen, Ramazan. "Cezîre". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 509-511. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed. el-Mu'cemu'l-kebir. nşr. Hamdi b. Abdilmecid es-Selefi. 6. el-Mektebetu'l-Ulûm: Musul, 1983.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. Tarihu't-Taberî. 11 Beyrut: Dâru't-Turâs, 2. Basım, 1387/1967.
- Tanyu, Hikmet. "Cûdî". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 79-80. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Tuncel, Metin ve Özyayın, Abdulkerim. "Cizre". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 37-39. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Yaşın, Abdullah. "Cûdî Dağı ve Nuh Tufanı". Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu. ed. M. Nesim Doru. 47-52. Ankara: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Zeccâc, İbrahim b. es-Sirrî. Me'âni'l-kur'ân ve i'râbuhu. 5 Beyrut: Alimu'l-Kutub, 1988.